

Károli Gáspár Református Egyetem

Hittudományi Doktori Iskola

Gyakorlati Teológiai Alprogram

Balogh Dávid

A lekción a magyar református istentiszteleti gyakorlatban

Doktori (PhD) értekezés

TÉZISFÜZET

Doktori Iskola vezetője: prof. Dr. Balla Péter

Témavezető: prof. Dr. Pap Ferenc

Budapest

2023

A dolgozat témája és célja

A lekcio a magyar református istentiszteleti gyakorlatban című doktori értekezés a magyar református istentiszteleti lekcioolvasás kérdésével foglalkozik. Az önálló lekcioolvasás, ágendáink tanúsága szerint, csupán az 1930-ban kiadott és 1931. január 1-jével hatályba lépett *Istentiszteleti Rendtartás* óta előírt alkotóeleme a vasár- és ünnepnapi (fő)istentiszteleinknek. Fontos megemlíteni emellett, hogy Erdélyben pedig az 1930-as Rendtartással párhuzamosan készülő *A mi istentiszteletünk* című, 1929-es erdélyi ágendáskönyv vezette be a lekcioolvasást.

A lekcioolvasás 1931-es bevezetése óta eltelt időszakban a magyar református gyakorlati teológiai irodalom nem foglalkozott a kérdéssel a maga teljességében és mélységében. Dolgozatomban célul tűztem ki, hogy a lekcioolvasás, istentiszteleti bibliaolvasás történeti, elvi és gyakorlati kérdéseivel egyaránt foglalkozom.

A dolgozat módszerei

A dolgozat a téma összetettsége miatt és terjedelmi okokból elsősorban a nyugati liturgiacsaládok főistentiszteleti olvasmányrendjeivel foglalkozik. Így tehát a keleti rítusok olvasmányrendjei és a mellékistentiszteleti formák, imaórák olvasmányrendjei csak említés szintjén szerepelnek, hiszen a dolgozat a magyar református lekcioolvasásra fókuszál, így a téma szempontjából releváns források és gyakorlatok feldolgozása, ismertetése volt a cél.

A dolgozat elkészítése során végeztem szakirodalmi megállapításokon alapuló történeti kutatást (elsősorban IV. és V.1. fejezetek), levéltári kutatást (VI. fejezet), illetve analitikus, empirikus kutatást (VIII. fejezet) is, mivel fontosnak tartottam, hogy a szakirodalmak elvi megállapításai megfelelő történeti és gyakorlati kontextusba kerüljenek.

Az egyes fejezetek összefoglalása és eredményei

Az istentiszteleti bibliaolvasási hagyományok kialakulása és rögzülése (IV. fejezet)

A fejezet az istentiszteleti bibliaolvasás történeti eredőivel foglalkozik. A kultuszi háttérű bibliaolvasás már az Ószövetségben megjelenik, a Deuteronomium (5Móz 31,9-13) és a fogság utáni történetírás (Neh 8) egyaránt erről számol be. Kezdetben elsősorban a Tórából olvastak, majd az intertestamentális korban, IV. Antiokhosz Epiphánész, illetve a Makkabeusok idejében megjelentek olvasmányként a prófétai könyvek is.

A keresztyén istentiszteletnek már a kezdetektől fogva része volt a Szent Íratok felolvasása (pl. 1Tim 4,13; Jel 1,3). Az első keresztyének istentiszteleti bibliaolvasására bizonyára hatott a zsidóság zsinagógai bibliaolvasása, de a legújabb szakirodalmak rámutatnak arra, hogy ez nem kizárólagos forrás és minta volt. Ugyanis egyrészt az 1. századi zsinagógai olvasási szokásokról és rendekről kevés korabeli feljegyzésünk van, másrészt míg a zsidóság számára a Tóra felolvasása volt a hangsúlyosabb, addig a keresztyének kezdetben a prófétai irodalmat olvasták annak krisztológiai vonatkozásai és értelmezése miatt.

Az első századokban kialakultak a különböző bibliaolvasási módszerek és hagyományok. Elsőként a *lectio continua* és *lectio continua selecta* (ez utóbbi a német szakirodalomban gyakran *Bahnlesung*), tehát a bibliai könyvek folyamatos olvasása, majd pedig megjelentek és rögzültek az ünnepkörökhöz, ünnepekhez rendelt olvasmányok, a perikópák. Ezekből a kötött olvasmányokból lettek a kötött prédikációs textusok, melyek gyűjteményes formában, úgynevezett perikóparendként hagyományozódtak. Liturgikus tájegységként eltérő perikóparendek alakultak ki.

Nagy Károly liturgiareformja nyomán egy evangéliumi és egy epistolai olvasmányrendet összevontak, kötelező érvényűvé tették és szerkesztettek hozzá egy prédikációs gyűjteményt, mely *Homiliarium* címen jelent meg. Ekkor egy új irodalmi műfaj született, melyre postilla vagy postillás kötet néven hivatkozunk (a latin „*post illa verba*” – „ezen igék után” kifejezés alapján). A *Homiliarium* című postilla lényegében Nagy Károly rendelete szerint egy lelkipásztori segédkönyv volt, mely a perikóparend vasár- és ünnepnapra szakaszaihoz kínált prédikációkat ókori és kora-középkori szerzőktől. Így rögzültek az úgynevezett „ógyházi perikópák”, melyeket a mai napig több egyházi közösség is használ.

A reformáció kezdetén Luther Márton megtartotta az ógyházi perikópák rendjét, míg a reformáció helvét irányra, így Zwingli és Kálvin elvetették azt, helyette a *lectio continua* vagy *lectio continua selecta* ókori gyakorlatához nyúltak vissza. A kétféle bibliaolvasási hagyomány követése mögött egyrészt a reformáció két legfőbb irányának eltérő istentiszteleti háttere, kontextusa áll. Luther számára a miseliturgia volt a mérvadó minta és hivatkozási pont a reformált istentiszteleti rend kialakításakor (vö. *Formula missae, Deutsche Messe*), míg Zwingli és Kálvin számára a dél-német liturgikus tájegység területén már a középkor idején kialakult és azóta gyakorolt *pronaus* nevű prédikációs istentiszteleti forma szolgált mintaként. Zwingli és Kálvin lényegében ezt a prédikációs istentiszteleti formát vették alapul a főistentisztelet rendjének meghatározásakor, melyben egy bibliai olvasmány szerepelt alapigeként (ma így mondanánk: textusként). Emellett a svájci reformátorok a folyamatos olvasást alkalmasabbnak tartották a Biblia mélyebb megismerésének szempontjából, mint a

válogatott és évről évre ismétlődő perikópákat. Fontos hozzátenni mindezekhez, hogy Luther is gyakorolta a *lectio continuát*, illetve Kálvin is használt az ünnepi időkre és ünnepnapokra ünnepi textusokat, amikor megszakította a folyamatos olvasást.

Fontos megemlíteni Luther postillás köteteit, melyek által reformátori tanait is tudta terjeszteni, és amelyeket lelkipásztori segédkönyvnek szánt.

Az istentiszteleti bibliaolvasás magyar református vonatkozásai (VI. fejezet)

Forrásaink arra mutatnak, hogy a magyar református istentiszteleten a 16. századtól egészen a 18. századig a rendes és bevett prédikálási mód a perikópák alapján való prédikálás volt, mely sok esetben összefüggött egy-egy postillás kötet szószéken való használatával.

A postillázás és a perikóparend használata összefüggött az istentisztelet rendjével és a használatban lévő énekeskönyvekkel. A graduáléneklés és az egyházi év rendjét követő olvasmányos rend ugyanis egymást támogatta, azonban a graduálok fokozatos háttérbe szorulásával és eltűnésével a 18. századra a perikóparend is lassan kikopott majd teljesen eltűnt a református gyakorlatból. A *perikópák* és a *lectio continua* közötti harc végül a szabad textusválasztás javára dőlt el.

A meglévő adataink alapján jelenleg azt mondhatjuk, hogy bár a perikópák alapján való prédikálás a 18. századig jelen volt a református gyakorlatban, azonban az önálló lekióolvasás minden bizonnyal ebben az időszakban sem volt elterjedt. A szabad textusválasztás előretörése és térnyerése után a 19. században vetődik fel először (még csak szórványosan) a gondolat, hogy szükség lenne az önálló istentiszteleti bibliaolvasásra.

Mindez a 20. század első harmadában már egyre nagyobb mértékben fogalmazódott meg. Az eddigi ismereteink szerint a lekió bevezetésének első írásos nyoma és egyben elvi indoklása Ravasz Lászlónak egy 1916-ban megjelent írásában található, melyet *Az Út* folyóiratban publikált. Az önálló lekióolvasás mindezek után Erdélyben és Magyarországon is bevezetésre került a 20. század első harmadának végén. Munkámban felhívtam a figyelmet arra, hogy az 1929-es erdélyi ágenda előtanulmánya alapjaiban megegyezik Ravasz László 1916-os cikkének a lekióra vonatkozó teológiai alapvetéseivel, azonban az 1930-as *Istentiszteleti Rendtartás* már mindezeket nem hozza.

A fejezetben foglalkozom a lekió bevezetése után eltelt időszak (főként) magyar református liturgiai és homiletikai irodalmának a témához kapcsolódó megállapításaival. Kimutattam, hogy a lekióval kapcsolatos szakirodalmi megállapítások legtöbb esetben csak a gyakorlat felől elindulva adnak valamiféle támpontot. A történeti kérdésekben, a lekió eredőivel

kapcsolatban rengeteg a pontatlanság. Az elvi megalapozás hiányos, a gyakorlati útmutatás ellenben kaotikus. Nincs konszenzus több kérdést illetően. Mi a lekción szerepe, feladata? Mi alapján válasszunk lekción? Egyáltalán szükség van-e a lekciónra?

A lekciónnal kapcsolatban az egyik legnagyobb probléma, hogy egyrészt évszázadokig nem volt része a református istentiszteletnek, amikor viszont ismét része lett, már a szabad textusválasztás egyházává váltunk, így mindezekhez társult a szabad lekciónválasztás problémája és kérdésköre is.

A lekción kérdésköre az 1968-as liturgiai felmérés tükrében (VI. fejezet)

Az 1968-as liturgiai felmérés a lekción bevezetése után 37 évvel történt. A felméréssel korábban Fekete Ágnes foglalkozott doktori értekezésében (Fekete Ágnes: *Liturgia és idő*, Doktori értekezés, 2013) elsősorban a beérkezett válaszok statisztikai mutatói terén, azonban a felmérés részletes kiértékelése még nem történt meg.

A fejezetben igyekeztem feltárni a felmérés egyháztörténeti előzményeit és okait, amennyire ez lehetséges volt. Továbbá a felmérés lekciónra vonatkozó kérdésével (4. kérdés) és az arra beérkező lelképásztori válaszokkal részletesebben foglalkoztam.

Bár a beérkező válaszok közül több igazán tanulságos volt, rámutattam arra, hogy a lekciónra vonatkozó kérdés megfogalmazása és a válaszok irányított volta nagyon sok sematikus, kiértékelhetetlen választ eredményezett. Mindezt még tovább fokozta és nehezítette a felmérés átgondolatlan időzítése és a rossz közegyházi hangulat a lelkészek részéről.

Azonban az már 1968-ban is egy kézzelfogható eredménynek számított, hogy a lekción 1931-es bevezetése óta eltelt időben a lelkészi kar többnyire elfogadta és természetesnek vette az önálló lekciónolvasást, leváltani, eltörölni csak nagyon kevesen akarták. Mivel a felmérés hivatalos kiértékelésével (a rendelkezésre álló adataink alapján) nem foglalkozott senki, így mindezek érdekes egyház- és liturgiátörténeti forrásként szolgálhatnak, de kézzelfogható eredményt akkor és azóta sem hoztak.

A lekción és a textus kapcsolata az istentisztelettel és az egyházi évvel (VII. fejezet)

A lekción és a textus, ahogyan azt a korábbi fejezetekben igazoltam, mind történeti, mind pedig elvi síkon elválaszthatatlan egymástól. A fejezetben foglalkozom az igehirdetés és prédikáció kapcsolatával, mely fogalmak a magyar református szakirodalomban gyakran szinonimaként jelentkeznek, azonban mégis van a kettő között különbség: az igehirdetés egy

tágabb, gazdagabb kifejezés, a prédikáció konkrétan utal a szószéki beszédre. A magyar nyelvű gyakorlati teológiai művek sajnos sok esetben arról tanúskodnak, hogy a magyar református értelmezése az istentiszteletnek felborult, elbillent a prédikáció oldalára, mintha a többi liturgiai alkotóelem csak a prédikációra nézve nyerne értelmet és létjogosultságot. A kérdést némileg árnyalom azzal, hogy a nemzetközi protestáns gyakorlati teológiai irodalom hasonló problémákat észlel és vet fel. Úgy látszik, hogy általános tendencia, hogy az „ige egyházi” inkább az igehirdetés vagy szószéki prédikáció egyházaiként működnek és tekintenek a saját szolgálatukra.

A fejezetben továbbá foglalkozom a textusválasztási módokkal, melyek egyszersmind hatással vannak a lekióválasztásra is. A fejezetben tárgyalt textusválasztási módokat a szakirodalmak alapján határoztam meg: perikóparend; *lectio continua*; lelkész által meghatározott sorozat (igehirdetési terv); Bibliaolvasó kalauz; szabad textusválasztás. Fontos látni azt, hogy a jelenlegi magyar református gyakorlatban mindegyik textus- és olvasmányválasztási módot a szabad textusválasztás lehetősége mellett választhatjuk, tehát nincsen kötelező érvényű rend erre vonatkozóan, már az is egyfajta szabad döntése a lelkésznek, hogy melyik módot választja. Elképzelhető az is, hogy a lekió és a textus két különböző módon kerül kiválasztásra.

A fejezet elkészítése során fontosnak tartottam a hazai és nemzetközi ökumenikus kapcsolódásokat, hiszen a világ keresztyénységének legnagyobb része olvasmányrendeket használ. Így röviden ismertetem a leggyakoribb olvasmányrendek (OLM, RCL, német evangélikus olvasmányrendek) belső logikáját és felépítését.

Az egyházi év meghatározza az olvasmányokat, de fordítva is igaz: az olvasmányok meghatározzák az egyházi évet, annak menetét, témáit, teológiai fókusz- és csúcspontjait. A magyar református gyakorlatban az olvasmányok és az egyházi év terén egyértelmű hiányosságokat mutattam ki, amikor a lekió bevezetése óta eltelt időszak textuáriumait és lektionáriumait vizsgáltam.

Lekcióválasztás elméletben és gyakorlatban (VIII. fejezet)

A fejezetben elsősorban az *Igazság és Élet* lekipásztori folyóiratban megjelent lekiójavaslatokat értékeltem. Előbb a legfőbb lekióválasztási módok gyakorlatiát vizsgáltam, majd pedig példákat, elvi és/vagy gyakorlati indoklásokat kerestem arra vonatkozóan, hogy a lekipásztor mi alapján választ lekiót, illetve a lekió milyen kapcsolatban áll a prédikációval vagy az egyházi évvel.

Bár az *Igazság és Élet* folyóiratban hivatalosan „prédikációvázlatok” jelennek meg, azonban ezek a „vázlatok” szinte minden esetben kidolgozott prédikációként is megállják a helyüket. Valamint hozzá kell tenni, hogy ilyen jellegű kutatást ekkora merítéssel más forrásból nem lehetett volna véghez vinni, hiszen a nyomtatásban megjelent prédikációs kötetekben általában nem tüntetik fel a lekiót.

Az eredményeket a Generális Konvent Liturgiai Bizottságának egy 2008-ban a *Confessióban* megjelent tanulmányával, állásfoglalásával vettem össze. Tulajdonképpen ez a tanulmány adja a lekiójavaslatok rendezésének és rendszerezésének alapját. Arra voltam kíváncsi, hogy a mai napig a legrészletesebbnek mondható hivatalos egyházi, konventi bizottság által megfogalmazott elméleti állásfoglalás mennyire áll közel a gyakorlathoz.

A vizsgálat során arra a következtetésre jutottam, hogy a lekióválasztás gyakorlata több ponton igazolja a Liturgiai Bizottság megállapításait (pl. exegézis és lekió kapcsolata, Ószövetség és Újszövetség egyensúlya a textus és lekió kiválasztásánál, egyházi év és lekió kapcsolata, stb.).

A lekiójavaslatok vizsgálata során meghatároztam és megvizsgáltam a leggyakoribb lekióválasztási módokat: 1.) lekió az egyházi évhez igazodik; 2.) lekió a textushoz kapcsolódik gondolati, teológiai síkon; 3.) lekió a textus kontextusa; 4.) ha hosszú a textus, előfordul, hogy lekióként olvassák fel, majd abból egy verset választanak textusként (mottó jellegű textus); 5.) gyakori a lekió és a textus felcserélése is.

A lekió a prédikációra nézve sok esetben „második textusként” működik, megvilágíthatja, értelmezheti, kiegészítheti a textus üzenetét, ezen felül kontrasztban is állhat a textussal.

Összegző gondolatok

A Biblia olvasása, hangos felolvasása elválaszthatatlan a keresztyén istentisztelettől. A Bibliának, az Isten írott Igéjének önálló és megkérdőjelezhetetlen létjogosultsága van az istentiszteletünkön. Ezt alátámasztottam történeti forrásokkal, teológiai, elvi alapvetésekkel és gyakorlati megfigyelésekkel egyaránt. A lekióolvasás számtalan alakot, módozatot, formát ölt(het) a magyar református istentiszteleten.

Az önálló lekióolvasás bevezetése óta eltelt időszakban ez az istentiszteleti alkotóelem sokféle értelmezést és gyakorlati szerepet kapott, ennek következtében a lekió sok esetben teljesen elveszítette eredeti értelmét és jelentését, melyet a magyar liturgiai gondolkodás számára Ravasz László fogalmazott meg: *Isten szól először az istentiszteleten.*

A lekióolvasás történeti, elvi és gyakorlati összefüggéseinek feltárásával, bízom benne, közelebb kerülhetünk egy egységesebb, rendezettebb gyakorlathoz.

Tézisek

1.) **Bibliaolvasás nélkül nincs istentisztelet.** A Biblia/Szent Iratok hangos felolvasása már a kezdetektől kiemelten fontos része a keresztyén istentiszteletnek.

2.) **1931-es bevezetésekor a lekió egy sajátos liturgiai kontextusba tért vissza.** A szabad textusválasztás mellé „érkezett” a szabad lekióválasztás. Az önálló bibliaolvasás mint forma tért vissza, de az eredeti tartalom (az olvasmányrendek által biztosított keret) elveszett.

3.) **Ravasz László már 1916-ban megfogalmazta a lekió bevezetésének teológiai alapjait és létjogosultságát, azonban ez a megfogalmazás kikopott és feledésbe merült az évek során.** Sőt, az 1931-ben hatályba lépett Istentiszteleti Rendtartás nem is hivatkozik rá, így eleve lehetetlen volt, hogy a lelkészi kar nagyobb része megismerje a hátterét.

4.) **A jelenlegi református gyakorlatra nézve nem lehet és nem is szabad ráerőltetni egyetlen olvasmányrendet sem,** de a nyugati református egyházaknál is megfigyelhető gyakorlat alapján többféle direktívát fel kell ajánlani.

5.) **A lekióválasztás egyszerre liturgiai és homiletikai kérdés.** A lekió kapcsolódik az istentisztelethez, az énekekhez, imádságokhoz, igei vótumokhoz és egy egyéb alkotóelemekhez, valamint a prédikáció üzenetét is meghatározhatja.

A szerző témában megjelent publikációi

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=authors10061050>

- Lekió és református istentisztelet, in Czentrár Simon, Nagy József, Nagy Levente (szerk.): *Beszélgétek el dicsőségét, Conferentia Rerum Divinarum 6.*, Budapest, L'Harmattan, 2019, 101-112.
- Istentiszteleti bibliaolvasás az 5. századig, *KRE-DIt*, 2019/1., <http://www.kredit.hu/tanulmanyok/balogh-david-istentiszteleti-bibliaolvasas-az-5-szazadig/> (Letöltve: 2023.08.24.)

- A főistentiszteleti lekióolvasás az 1968-as liturgiai felmérés tükrében, in Mikó-Prém Alexandra, Szócs-Muza Blanka, Herbály Eszter (szerk.): *Fiatal kutatók és doktoranduszok XI. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete*, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2022, 107-119.

Summary

My doctoral dissertation deals with the issue of lection-reading in the Hungarian Reformed worship, especially focused on the Sunday service. The independent reading of the Bible has been a prescribed component of our Sunday and holiday (main) services only since the 20th century, when liturgical books introduced it in Transylvania in 1929 and in Hungary in 1931. In the period since the introduction of lection-reading, the Hungarian Reformed practical theological literature has not dealt with the issue in its completeness and depth. In my thesis I intend to deal with the historical, theoretical and practical issues of lection-reading during the Reformed worship.

Bible reading with a cultic background appears in the Old Testament, both in Deuteronomy (Deut 31:9-13) and in the post-exile historical narrative (Neh 8). Initially, the Torah was read primarily, but in the intertestamental period, during the Maccabees, they started to read the prophetic books in the worship as well.

The reading of the Holy Scriptures was part of the Christian worship from the very beginning (e.g. 1 Tim 4:13; Rev 1:3). The Bible reading of the first Christians in the worship was certainly influenced by the Bible reading of the synagogue, but recent literature shows that this was not the exclusive source and pattern. For, on the one hand, we have few contemporary records of the reading habits and practices in the synagogues in the 1st century, and, on the other hand, while for the Jews the reading of the Torah was more important, Christians initially read prophetic literature for its Christological implications and interpretation.

In the first centuries, we can see the development of different Bible reading methods and traditions. First of all, *lectio continua* and *lectio continua selecta* (the latter is often called *Bahnlesung* in German theological literature), i.e. the continuous reading of the Biblical books, and then the pericopes, the readings assigned to festive cycles and feasts, appeared and became fixed. From these fixed readings came the fixed sermon texts, which were handed down in a

collected form, the so-called pericope-order. Different pericope-orders were developed for each liturgical region.

Following the liturgical reform of Charlemagne, a Gospel and an Epistle-reading were merged, made binding and edited in a collection of sermons, which was published under the title Homiliarium. The Homiliarium was essentially a pastoral aid, as Charlemagne decreed, offering sermons for the Sunday and feast-day passages from ancient and early-medieval authors. This Homiliarium was the first so-called postil book, which is a genre of a sermon-compilation on the lectionary.

At the beginning of the Reformation, Martin Luther retained the early church pericopes, while others, such as Zwingli and Calvin, rejected it, returning instead to the ancient practice of *lectio continua* or *lectio continua selecta*. The reason for following two different Bible reading traditions is, on the one hand, the different worship backgrounds and contexts of the two main directions of the Reformation. It is important to add that Luther also practised *lectio continua*, and Calvin also used festive texts for feast times and feast days when he interrupted the continuous reading. It is important to mention Luther's postils, through which he was able to disseminate the doctrines of the Reformation and which he intended as a pastoral aid.

Our sources indicate that in the Hungarian Reformed worship from the 16th century until the 18th century the normal and established way of preaching was preaching from pericopes, which in many cases was connected with the use of a postil-volume on the pulpit.

The use of postils and pericope-order was related to the order of worship and the liturgical hymnbooks (Graduals) in use. The disappearance of the Graduals in the 18th century meant that the use of the pericope-order slowly faded out and disappeared from the Reformed practice. The „battle” between pericopes and *lectio continua* was finally decided in favour of a third party: the free choice of the sermon text.

The Hungarian Reformed liturgical and homiletical literature on the subject in the period after the introduction of the lection reading shows some inaccuracy in the historical issues concerning the origins of the lection reading. The theoretical basis is incomplete, while the practical guidance is chaotic. There is no consensus on several issues. What is the role and function of lection reading? On what basis should we choose a lection? Do we even need an independent lection?

The 1968 liturgical survey in the Reformed Church in Hungary took place 37 years after the introduction of the lectionary. Ágnes Fekete previously dealt with the survey in her doctoral thesis (Ágnes Fekete: *Liturgy and Time*, Doctoral thesis, 2013), mainly in the field of statistical indicators of the responses received, but a detailed evaluation of the survey has not yet been carried out.

In this chapter I tried to explore the church-historical antecedents and reasons for the survey as far as possible. Furthermore, I dealt in more details with the survey question on lection (Question No. 4) and the pastoral responses to it.

While several of the responses received were truly illuminating, I pointed out that the circumstances of the survey resulted in a very large number of schematic, not valuable responses. Since no official evaluation of the survey has been carried out, it may serve as an interesting source of church and liturgical history, but it did not produce any tangible results then or since.

Lection and text, as I have shown in the previous chapters, are inseparable, both historically and theoretically. I dealt with the relationship between preaching and text. There seems to be a general tendency for Churches of the Word ‘to function and be seen as churches of preaching’, which is a misunderstanding of our ministry. In this chapter, I also discussed the text selection methods, which also have an impact on the choice of the lection. I identified the textual choices discussed in the chapter on the basis of the literature: pericope-order; lectio continua; pastor-determined series (preaching plan); Bible reading guide; free choice of texts. I considered it important to make national and international ecumenical connections, since most of the world's Christian Churches use reading orders, lectionaries. Thus, I briefly described the internal logic and structure of the most common lectionaries (OLM, RCL, German Lutheran reading orders). The liturgical year determines the readings, but the reverse is also true: the readings determine the liturgical year, its course, themes, theological focal points and highlights.

In this chapter, I primarily evaluated the lectionary proposals published in the pastoral journal ‘Igazság és Élet’ (‘Truth and Life’). First, I examined the frequency of the main lectionary choices, and then I looked for examples of lection-choice methods. I compared the results with a study of the Liturgical Committee of the General Convention published in the *Confessio* journal in 2008. I was curious to see how close the theoretical statement to the pastoral practice was. I came to the conclusion that the practice of lectionary selection

confirmed the statements of the Liturgical Committee on several points (e.g., the relationship between exegesis and lectionary, the balance between the Old and the New Testament in the selection of text and lectionary, the relationship between liturgical year and lectionary, etc.).

Theses:

- 1) There is no worship without Bible-reading. From the very beginning, the public reading of the Bible/Holy Scriptures has been a very important part of Christian worship.
- 2) With its introduction in 1931, the lectionary returned to a specific liturgical context. Alongside the free choice of texts, the free choice of lection arrived again. Independent Bible-reading returned as a form, but the original content (the framework and meaning provided by the reading order) was lost.
- 3) As early as 1916, László Ravasz formulated the theological basis and justification for the introduction of lectionary, but this formulation and meaning faded away and was forgotten over the years. In fact, it was not even referred to in the official Liturgical Book of the Reformed Church in Hungary published in 1930, introduced in 1931, so it was impossible for the majority of the pastors to know its background.
- 4) Not a single mandatory reading order can or should be imposed on the current Reformed practice, but a variety of directives should be offered based on the practice observed in the Reformed churches in the West. Some sort of order would still be necessary.
- 5) The selection and the application of the lection is a matter of liturgical and homiletical studies. The lection has to be related to the liturgy as a whole, and can or should influence the message of the sermon.